

Mihai-Razvan Ungureanu

Usoda sodobnih romunskih zgodovinskih mitov. Bodo preživeli?

Historiografski pregled

»Zgodovina je kot majhna deklica, ljudje jo lahko oblačijo popolnoma po svoji volji.«
(Hu Shi)

Seznami romunskih zgodovinskih mitov ne obstajajo. Če bi se želel izraziti drugače, bi rekel, da razen v knjigah, ki jih romunski otroci uporabljajo v šoli, seznamov romunskih zgodovinskih mitov sploh ni. To dejstvo zadaja pomemben udarec verodostojnosti romunske historiografije. Opisi in analize zgodovinskih mitov, pri čemer ni pomembno, ali so v narodu vsesplošno priznani ali pa so zreducirani samo na analitično vsakdanjost, pomenijo določeno mero zavedanja o tem, kakšno je razumevanje narodne zgodovine. Če bi se poslovlili od absurdnih razlag zgodovinskih fenomenov, od surovih mistifikacij in okornih pretiravanj, s tem sledeč radikalni spremembi v romunskem političnem sistemu leta 1989, bi naredili prostor za resno, preprosto in nepristransko razpravo o zgodovinskih mitih. Žal se nič takega doslej še ni zgodilo. Še vedno iščemo odgovore na resna vprašanja in korenite popravke doslej napačno interpretirane romunske preteklosti. Za sedanjo razpravo o tem, ali se je romunska zgodovina otresla bremena mitov ali ne – vsaj na ta način, da jih je identificirala, priznala njihov obstoj in napadalno delovanje, in jih poskušala osamiti s pomočjo »priznanja« in »kesanja« – ne morem najti zadovoljivega odgovora. S svojo trditvijo sem že predvidel domnevo, da imajo zgodovinski miti poleg svoje preteklosti tudi sedanjost. Način, na katerega se v tem času uporablja zgodovinske razlage kot močan argument v političnih sporih, potrjuje njihovo trajno naravo.

Zgodovinski miti imajo točno določeno historiografsko vlogo: preoblikujejo zgodovino v udobno, znosno preteklost brez krivde ali obžalovanja. Z njihovo pomočjo se narod sprijazni s svojimi napakami in samozavedanjem.¹ S tem ko jih razkrinkamo – ker konec koncev zastirajo resnico tako, da jo zamaskirajo – se vadimo v odkritosrčnosti. Sodobni romunski filozof Andrei Plesu je to imenoval »stvar narodnega dozorevanja,« ki utegne sčasoma preoblikovati romunsko kulturo v »kulturo resnice.«² S tem je namignil na povezavo med narodno zavestjo (ki je neka vrsta kolektivne identitete) in razumevanjem zgodovine. Ko je prva »zrela,« bo narod sprejel svojo lastno zgodovino táko, kakršna je v resnici. Zgodovinski miti bodo v trenutku izpuhteli. To se utegne zdeti kot grenek in težek korak, zlasti zaradi svoje ikonoklastične pozicije; sčasoma se to konča z razbitjem kipov in uničevanjem togega mišljenja in mnenja. Čez čas tudi ogrozi zgodovinski relativizem: če varne interpretacije ne obstajajo,

¹ Podatke o tem, zakaj »ni presenetljivo, da so zgodovinarji postali abnormalno zazrti sami vase in samokritični,« lahko najdete na primer v *Uvodu* Roya Porterja (ur.) k delu *Myths of English*, Cambridge 1992, str. 1–11.

² Andrei Plesu, *Rigorile ideii nationale si legitimitatea universalului, v: Chipuri si masti ale tranzitiei*, Bukarešta 1996, str. 215–225.

kaj naj torej verjamemo o preteklosti, kaj je pomembno in kaj ni? Zdi se, da se domnevno trdni red v preteklih dogodkih razblini v kup negotovosti.

Za definicijo zgodovinskega mita sem izbral briljantno tezo Williama McNeilla iz knjige, ki je bila natisnjena leta 1986.³ V svojem arhaičnem pomenu so miti zgodbe – vrste pripovedi – ki dajejo pomen in moralno vrednoto življenju, tako posameznika kot družbe. Glede na zbirko razlag, ki veljajo za vrsto naravnih in družbenih pojavov, miti dajejo strukturo temu življenju. Miti kodificirajo vero in preskrbijo prototipe za obnašanje posameznikov in družbe. Brez mitov politična kultura ne more funkcionirati. Spremljajo zgodovino in so tesno povezani s preteklostjo in sedanjostjo, obenem pa tudi predstavljajo »koristen pripomoček pri vodenju skupin ljudi pri njihovem srečevanju drug z drugim in z naravnim okoljem.« Ker so te vrste miti navadno prestavljeni v pripoved, postanejo »mizgodovine« – transzgodovinski konstrukti, ki preskrbijo kolektivno identiteto, vizijo in povezavo skupini ljudi in njihovim skupnim idealom. Rimskogrški miti, »Der Niebelungenlied,« spadajo v to kategorijo.

Vendar pa obstaja še ena skupina pripovednih razlag preteklosti, s katero se morajo spoprijeti vsi zgodovinarji, in to so takoimenovani zgodovinski miti v smislu »domnevnega izkustvenega posploševanja, ki pa ni podprto z dejstvi«. Predstavljajo na novo ustvarjeno preteklost, takšno, »kakršno si želimo«, namesto rankeanskega tolmačenja preteklosti, to je preteklosti, kakršna se je v resnici dogodila, »wie es eigentlich gewesen«. Posamezni domišljjski fragmenti (avtor jih je imenoval »domisleki«) nadomestijo preteklost, teorija nadomesti razlage, domneve postanejo delci dokazov in nadomestijo logiko. Ker so preiščeni poskusi varanja, so zgodovinski miti rezultat »poskusov, da bi priskrbeli »dejansko« podzidavo metahistoričnih teorij, ki so preoblečene v razlage zgodovinskega,« ali pa zrahljanih, varljivih zgodovinskih presoj. Zgodovinski miti se oprijemajo vzorcev napačnega razumevanja zgodovine: »Iskanje in prepoznavanje vzorcev sta neločljiva od historiografskih špekulacij«.

Zgodovinska resničnost je zmeraj v nasprotju z zgodovinskimi miti. Zgodovinska resničnost zagotovi analizo, ki podpre empirično posploševanje z dejstvi. Izogiba se zamaskiranju metafizičnih hipotez v dejstva in se drži predpisov logične zgodovinske argumentacije.

Število romunskih zgodovinskih mitov je osupljivo, kakovost njihove pripovedne strukture pa odlična. Človek bi zlahka dobil zmotno mnenje o romunski preteklosti, če bi njegovo pamet zasipali samo z miti in ne z resničnimi dejstvi. Sodobni zgodovinski miti nam nudijo vpogled v občutljivo in obenem zamotano, zelo zgodovinsko naravnano moderno romunsko kulturo. Če človek prebira srednješolske učbenike, bo naletel na zgodovinske mite, ki so vsi precej novi. Izvirajo iz sredine 19. stoletja in predstavljajo vizijo preteklosti, ki so jo romantični revolucionarji iz leta 1848 videli v povezavi s svojimi političnimi ideali. Večina teh mitov je pozneje šla skozi komunistično indoktrinacijo celo brez sprememb, vendar pa so bili preoblikovani tako, da so podpirali totalitarno ideologijo. Nazadnje so dobili vlogo »utemeljenih« argumentov v službi tedanjega političnega režima.

Najzanimivejših in najzanesljivejših poročil o tej temi niso napisali romunski avtorji, se pravi romunski zgodovinarji, marveč anglosaksonski in nemški. V tem ne smemo videti protislovja, saj bo človek verjetneje dobil jasnejši vpogled v vsakdanjost in v zgodovinske mite,

³ William McNeill, *Mythistory and Other Essays*, Chicago 1986; nekatere ugotovitve so bile natisnjene v *Mythistory or Truth, Myth, History, and Historians*, v: »The American Historical Review«, 91, 1986, 1, str. 1–10.

če se je rodil in bil vzgojen v kaki drugi kulturni tradiciji in ne v romunski. Dejstvo je, da geografska in kulturna oddaljenost povečata objektivnost.

Klaus P. Beera⁴ in Manfreda Stoya⁵ je na primer zanimalo razmerje med sodobno historiografsko in ideološko angažiranostjo v zadnjih petdesetih letih. Stephen Fischer-Galati⁶ in Paul Michelson⁷ sta takoj reagirala na vseobčo razpršenost zgodovinskih mitov v osemdesetih letih 20. stoletja in sta skušala odkriti njihove ideološke korenine in možne posledice.

Decembra 1979 je Fischer-Galati imel v New Yorku predavanje na skupnem simpoziju organizacij Ameriško zgodovinsko društvo in Ameriško društvo za preučevanje madžarske zgodovine. Predavanje je imelo naslov *Miti v romunski zgodovini*, tema simpozija pa je bila *Funkcionalni miti v vzhodni Evropi*. Fischer-Galati je opozoril na obstoj in ideološko vlogo, ki so jo imeli zakoniti miti pod budnim nadzorom specializiranih komunističnih aparatčikov. Vendar pa si nobenega od teh mitov niso izmislili komunisti sami, ampak je vsak imel svojo lastno zgodovino: »Zgodovinska mitologija je konec koncev zakoreninjena v iskanju legitimnosti, ki so ga izvajali romunski vladarji 19. in 20. stoletja.« Fischer-Galati je tudi izpostavil dva glavna vidika te družine mitov, kakor sta bila klonirana v kulturnem laboratoriju romunskih romantičnih zgodovinarjev: zunanji vidik (ki so ga zasnovali zato, da so lahko zagovarjali romunsko zgodovinsko pravico do posedovanja Besarabije, Bukovine, Transilvanije, vsega Banata in Dobrudže) in pa notranji vidik (ki so ga opravičevali vsakokratni politični ukrepi v smislu takoimenovane »narodne in revolucionarne tradicije« romunskega naroda). Romunske zgodovinske pravice so izvirale iz pravic prednikov, katerikoli so to že bili: Trakijci, Dakijci, Romani, Dako-Romani (se pravi proto-Romuni). Ker so neprekinjeno vladali na ozemlju, za katerega se je kasneje izkazalo, da na njem živijo Romuni, bi se morale romunske meje razširiti in vključiti tudi to ozemlje. Ob koncu prve svetovne vojne je bila Velika Romunija rojena iz tega nedokazanega razloga. Poleg tega naj bi tudi predstavljali najvišji vrh romunske zgodovine – dosežek, porojen iz zgodovinskega boja z zlobnimi sosedi, skupaj z izpolnitvijo zgodovinske naloge. Romunska zgodovina naj bi potemtakem bila utelešenje romunskih prizadevanj, da bi si zagotovili svoje ozemeljske pravice, medtem ko naj bi jim zunanji in notranji sovražniki divje nasprotovali. Ni treba posebej povedati, kdo so bili tisti zunanji sovražniki.

Ena od najslavnejših mitičnih pripovedi iz te kategorije teče takole: Romuni – »Zgodovinske Pepelke« – se niso mogli nacionalno osvoboditi, se politično združiti in doseči socialne pravičnosti zaradi hudobnih sosedov, ki so jih ali poskušali nadvladati ali pa premagati njihove kneževine. Habsburški imperij (z Madžarsko, Avstroogrsko in drugimi vred), Otomanski imperij in Rusija (tako carska kot sovjetska) so predstavljali odlične primere tega, kar lahko nekdo pričakuje od svojih sosedov. Ker so se morali Romuni nenehno spopadati s sovražniki, ki so jih obkrožali, niso nikoli našli časa, da bi sočasno s svojimi zahodnimi vrstniki razvili svojo nacionalno kulturo. Zaradi teritorialnega pohlepa sosedov, ki se je sčasoma izkazal za prav tako zgodovinskega, je kulturna zaostalost Romunov odrezala romunsko kulturo od zahodne in Romunija se je bila tako prisiljena osloniti le na vzhodne, to je

⁴ Klaus P. Beer, *Die Interdependenz von Geschichtswissenschaft und Politik in Rumänien von 1945 bis 1980*, v: »Jahrbücher für Geschichte Osteuropas«, 32, 1984, H.2, str. 241–274.

⁵ Manfred Stoy, *Politik und Geschichtswissenschaft in Rumänien. 1965–1980. Die Historiographie über den Zeitraum von der Gründung der Fürstenthümer Moldau und Walachei bis 1859*, v: »Südostforschungen«, XLI, 1982, str. 219–259.

⁶ Stephen Fischer-Galati, *Myths in Romanian History*, v: »East European Quarterly«, XV, 1981, 3, str. 327–334.

⁷ Paul Michelson, *Myth and Reality in Rumanian National Development*, v: »International Journal of Rumanian Studies«, V, 1987, 2, str. 5–33.

ortodoksne, kulturne vrednote. Ker so se morali boriti za svojo politični obstoj, so se Romuni tako »odrekli kulturi.«

Romunski zgodovinarji enačijo »nacionalizem« z »narodno zavestjo«. Kot je bilo zapisano, je bila zgodovina romunskega nacionalizma vseskozi sumljiva. Povzročila je celo vrsto zgodovinskih mitov. Pobrskajmo po tistih, za katere se zdi, da jih priznava ves romunski narod: trditev, da so korenine sodobnega romunskega nacionalizma v dako-rimski izkušnji; da je Mihai Viteazul dokazal očiten smisel za nacionalizem in zavest o pomenu romunske zgodovinske pravice do Transilvanije, in tudi za oblikovanje Velike Romunije; da je bila že od zgodnjega 19. stoletja zamisel o Veliki Romuniji bistvena sestavina programa in prizadevanj romunskih intelektualcev in političnih voditeljev, itd. Ko razpravljajo o junaških osebah, postanejo romunski zgodovinarji precej patetični, in veliko jih misli, da se romunska preteklost povsem prekriva z junaškimi biografijami. Tako si lahko romunsko zgodovino zamišljamo kot zaporedje osebnih zgodb, ki so močno prežete z ostrim čutom za »romunsko zavedanje.« Dvomljivo je, če ta simbolični spust, ki ga imajo zgodovinarji za skrajšano verzijo slavne preteklosti, odraža kompleks simbolične identitete. Vendar pa bi se človek lahko vprašal, zakaj so srednjeveški romunski vladarji in kasnejši politični ali socialni voditelji zaradi svoje predanosti domnevnemu nacionalnemu ali nacionalističnemu boju za vsako ceno predstavljeni kot narodni heroji. Vlada Tepesa so povzdignili v narodnega heroja, ki se je zavzemal za zakon in red, če obrambe nacionalne dediščine pred otomanskim in madžarskim »imperializmom« sploh ne omenjamo. Stefana cel Mara so upodabljali kot branitelja romunskih pravic pred otomanskim in poljskim ekspanzionizmom. Tudor Vladimirescu je zadnje čase postal vodja romunske revolucije, tako pred kot istočasno z grško revolucijo. Izjemne figure iz leta 1848 kot so Nicolae Balcescu, Avram Iancu, Mihail Kogalniceanu, C. A. Rosetti bodo bolj verjetno označevali kot ljudi, ki so bili obsedeni z nacionalno združitvijo vseh Romunov v neodvisno državo.

Zato se lahko samo strinjam s profesorjem Dennisem Deletantom in njegovim naslednjim opažanjem: »Uradna romunska historiografija s konca šestdesetih let 20. stoletja ima dosežke »nacionalne centralizirane države« iz leta 1919 za zgodovinsko neogibne, in vsak korak k uresničevanju tega interpretira kot že vnaprej določen.«⁸ Romunska historiografija si zamišlja oblikovanje Velike Romunije kot nek enostranski deterministični proces, ki je potekal stoletja, obenem pa so ga pospeševali romunski konflikti s sosedi in – v različici feed-back razmerja – »razvoj romunske narodne zavesti.«

Paul E. Michelson z univerze Indiana v ZDA je že leta 1987 napisal razpravo z naslovom »Mit in realnost v romunskem narodnem razvoju.« Izpostavil je zmote, zaradi katerih so romunski zgodovinarji vztrajali pri ideji o obstoju determinističnega procesa, ki naj bi končno ogrozil tako državo kot narod. Ta proces naj bi se razvil v zadnjih dveh stoletjih, vzroki zanj pa so tako materialni kot duhovni. Zaradi tradicionalnega mnenja o značilnostih romunske nacionalne države, ki ga zagovarjajo mnogi študentje romunske zgodovine, ta proces dobi rankeansko definicijo. Po tej definiciji je država glavni nosilec zgodovinskih sprememb. Vendar pa je Michelson mnenja, da to prvenstvo države »upoštevava najprej kravico in šele potem štalico«, saj pred letom 1866 romunske države v bistvo še ni bilo, to pa je več kot polovica obdobja, na katerega se ta diskusija nanaša. Poleg tega je potrebno uspeh za formiranje nacionalne romunske države pripisati le posameznikom in njihovim daljnosežnim dejanjem, določenim političnim silam in okoliščinam. To so dejavniki, ki so izoblikovali Romunijo, in ne obratno.

⁸ Dennis Deletant, *The Past in Contemporary Romania: Some Reflections on Current Romanian Historiography*, v: »Slovo«, I, 1988, 2, str. 78.

Ena od najbolj pogostih razlag romunskega narodnega razvoja je v tem, da je potrebno »videti romunski razvoj kot del neusmiljenega gibanja za nacionalno enotno državo«. To »neusmiljeno gibanje« ni nič drugega kot metafizični fragment, ki ga zlobno označujejo za zgodovinsko razmišljanje. Transhistorični značaj takega teleološkega dokaza v prid romunskemu razvoju tako ne more vzdržati natančne znanstvene razlage.

Druga zakrknjena obsedenost romunskih zgodovinarjev se nanaša na takoimenovani »proces nacionalne renesanse in/ali prebujenja«. Po Michelsonu in Delatantu, ki sta pojmovala taksonomijo mitov Mircea Eliade kot nekaj samoumevnega, ta spada v kategorijo mitov o ponovnem rojstvu. Kot obdobje pred stoletjem narodnega prebujenja so 18. stoletje vztrajno opisovali kot obdobje nezmanjšane propada in razpadanja. Pri tem je zanimivo to, da 18. stoletje v Romuniji ni nikoli prišlo na lestvico štirih najbolj narodnostno »zlatih dob«, ki so po Ceausescuju oblikovale romunsko sodobnost: 1859-1866 (vladanje princa Alexandruja I. Cuze), 1881-1916 (Romunsko kraljestvo pod vodstvom kralja Karla I.), medvojno obdobje (1918-1939), in samo obdobje komunizma.

»Renesanso/narodno renesanso« verjetno spravljajo v tesno zvezo z nacionalno revolucijo. Že odkar so od romunske romantike in postromantike politiki in zgodovinarji začeli obravnavati revolucijo iz leta 1848 kot tisto, ki je tlakovala novo pot za romunski narodni razvoj in tako prekinila z neprimerno preteklostjo, je romunska historiografija zmeraj bolj interpretirala moderno zgodovino kot neprekinjeno verigo revolucij, tako političnih kot socialnih ali ekonomskih.⁹ Ko je postalo iskanje korenin zgodovinske legitimnosti moderno in ideološko opravičljivo, so se zgodovinarji spravili na iskanje dokazov za večno socialistično in revolucionarno angažiranost ljudskih množic. Morali so prirediti romantično vizijo zgodovine, po kateri so bili modernizacija, izoblikovanje države itd. plod revolucij, ki so sledile ena drugi (1848, 1859, 1866, 1918 itd.). Romunska moderna zgodovine se je tako zdela popolnoma razdrobljena, njen naravni tok dogodkov pa prekinjen zaradi nenadnih globokih sprememb, ki so imele močan vpliv na družbene strukture in kolektivno zavest. Namesto da bi interpretirali preteklost kot se je dejansko zgodila, namreč redko prekinjena zaradi uporov, vstaj ali dvornih zarot, so se komunistični zgodovinarji trudili iznajti revolucionarno preteklost, ki je nenehno prekinjala zgodovinsko tradicijo. Pri tem ni bilo pomembno, če je deterministična razlaga sodobnih romunskih zgodovinskih dogodkov, ki se zateka k čisti neprekinjeni zgodovini, odgovarjala ideji, ki vidi zgodovino kot serijo revolucij, ali ne. Ščasoma je tak pogled na preteklost postal manj zamegljen in se je izoblikoval v dvojno razumevanje preteklosti. Sam Ceausescu je to imenoval »dialektično razumevanje romunske zgodovine«. Glede na ta koncept je bila element stalnosti prav revolucionarna zavest.

Ne bomo se spuščali v diskusijo o ontološki podlagi takoimenovane »revolucionarne zavesti«. Še bolj težavno je pojasniti njeno delovanje, saj Romuni po značaju niso nikoli bili kaj prida revolucionarni (če sploh). »Romunski doprinos vzhodnoevropski revolucionarni tradiciji je neverjetno majhen«, je ocenil Fischer-Galati. Že zaradi svoje definicije bi morale nacionalne revolucije dvigniti na noge ves romunski narod: kmete, delavce, intelektualce, srednji razred in predstavnike ortodoksne cerkve. Sodobni dokumenti dokazujejo zmotnost teh predstav. Romunski kmečki živelj – ki so mu pripisali zasluge za izbruh revolucij – na splošno ni podpiral revolucij, ne tiste leta 1848 ne kake druge za njo. Njegov nacionalizem, to je njegovo oklepanje nacionalnih ciljev, ki so jih zastavili voditelji kot sta Balcescu ali Rosetti, je bil odvisen od kvalitete odnosov med kmeti in zemljiško gospodo ali pa tistimi, ki

⁹ Obsežen pregled nacionalistične historiografije 19. in 20. stoletja, v: Al. Zub, *Istorie si mit in epoca moderna, v: Istorie si finalitate*, Bukarešta 1991, str. 36–53 (angleška verzija v: »The International Journal of Rumanian Studies«, V, 1987, 2, str. 35–58).

so jih zastopali, in med kmeti in tujci, ki so uživali ekonomsko in socialno blaginjo. »*Le redko so se zavzemali za karkoli*«, je zapisal Fischer-Galati in pri tem mislil na zavzemanje kmetov za nacionalne cilje. Natančno ugotavljanje njihovih socialnoekonomskih prizadevanj, ki bi se skladala s političnimi projekti vladarjev, je zgodovinsko nemogoče dokazati. Prav nasprotno. Kmetje so na te politične projekte in na posodabljanje na splošno gledali z rastočo sovražnostjo, saj je bil cilj modernizacije izboljšanje gospodarskega in družbenega položaja na škodo tradicionalnega načina življenja. Kar je bilo rečenega v zvezi z družbeno in revolucionarno tradicijo v povezavi s kmečkim življenjem, velja tudi za delavce. Delavsko gibanje je bilo v glavnem nepolitično in se je raje kot v razrednih strankah oblikovalo v rokodelskih sindikatih. V tistih maloštevilnih primerih, ko so delavske organizacije zavzele jasno politično stališče, njegov značaj skoraj ni bil borben, revolucionaren ali nacionalističen. V začetku 20. stoletja in pred prvo vojno so se nekateri delavci vpisali v socialdemokratsko stranko. Nenavadno veliko delavcev se je v obdobju med obema vojnama celo pridružilo različnim desno usmerjenim strankam, na primer Narodnokrščanski obrambni ligi (LANC), ali pa Železni gardi. Poleg študentov in pripadnikov srednjega razreda so se tej zadnji pridružili v glavnem industrijski delavci, da bi branili ksenofobičen antikomunizem kot pristen izraz romunskega patriotizma. Glede na vse to bi lahko dejali, da ni bilo situacij, ki bi odsevale politične nazore romunskih delavcev ali pa določeno »*gibanje delavskega razreda*«. Zgodovinski obstoj delavcev ni mogoče slediti dlje v preteklost kot v zadnje desetletje 19. stoletja; še sredi 19. stoletja jih je bilo zelo malo. Zato tudi ni nobenega razloga, da bi njihovo politično aktivnost povezovali z letom 1848. Čim bolj tehtamo družbeni položaj udeležencev revolucij v 19. stoletju, tem bolj moramo priznati popolno odsotnost nacionalne komponente.

Med drugim smo že omenili razloge, zaradi katerih je komunistični režim sproduciral mitično zgodovino Romunov. Romunski kmetje, delavci ali intelektualci so bili, milo povedano, le redko naklonjeni komunizmu. Kot jasno kaže zgodovina komunističnega zatiranja, se njihov odnos do njega ni kaj dosti spremenil niti potem, ko je po koncu druge svetovne vojne, leta 1947, komunistična partija prevzela oblast v svoje roke. Romunski odpor proti komunistični vladi je rodil najdaljši oboroženi upor v vzhodnem bloku (1945-1964). Množice ljudi so se zoperstavile ter se borile s Securitate in vojaškim zatiranjem. Ta boj je bil plačan s tisočimi življenji. Dejstva kažejo, kako je odpor proti komunizmu končno postal ključen pri oblikovanju primerne zgodovinske ozadja za komunistično partijo. Da bi premagali neznosno sedanost, so se komunistični ideologi zatekli k preteklosti in v njej poiskali svoje zaveznike. Tako so režimu omogočili, da se je imel za pravega naslednika romunske zgodovine. Romunska zgodovina je tako postala prazgodovina romunske komunistične partije.

Da bi zagotovili podporo ljudstva socialistični preobrazbi Romunije, in kasneje za »*mnogovrsten razvoj romunske socialistične družbe*«, pa tudi za politično preživetje v luči naraščajoče sovražnosti Sovjetske zveze, sta Gheorghe Gheorghiu-Dej in zlasti Nikolaj Ceausescu želela poistovetiti svojo vladavino z zgodovinskimi osebami iz romunske zgodovine, z romunskimi »*narodnimi heroji*«, ki naj bi poosebljali socialno pravičnost in ohranitev romunske dediščine pred sovražnimi tujimi silami. Zase sta začela uporabljati nenavadne oznake kot je »*dediča patriotskih voditeljev*«. Pomen preteklih dogodkov se je tako preoblikoval v podpiranje, razlaganje in zagovarjanje sodobne komunistične realnosti. Ko je prijateljstvo s Sovjetsko zvezo nadomestil »*nacionalni komunizem*«, kar se je začelo leta 1964, se je zgodovinsko zagovarjanje komunistične nadvlade razvilo v pravi trend v romunski uradni historiografiji. Ta proces je potekal skupaj s temeljitim ideološkim pranjem možganov, katerega posledice so očitne pri generacijah, ki so se učile iz romunskih zgodovinskih učbenikov. Ker je »*voditelj predstavljaj utelešenje nacionalne države*« (D. Deletant), so romunska komunistična partija in njeni voditelji prevzeli vlogo izvrševalca romunske zgodovinske

dediščine in uresničevalca ciljev, ki naj bi jih imel romunski narod. Zato je bilo potrebno preteklost prilagoditi sodobnim ideološkim potrebam in kasneje političnim muham komunističnih svečnikov. Edini znanstveniki, ki so ustrezali zahtevam komunistične partije, so bili zgodovinarji, ki so izgledali pripravljeni in so – vsaj nekateri – željno ustvarjali novo in ideološko ustrezno interpretacijo preteklosti, ki se je nanašala na narod in njegove možne korenine, ter tako sčasoma reproducirali nacionalno ideologijo.¹⁰

V razlogih za preživetje zgodovinskih mitov se skriva odgovor na vprašanje iz naslova tega članka. Natančno analiziranje najpomembnejših razlogov nam lahko da točen vpogled v tisti del romunskega duševnega stroja, ki se nanaša na identiteto. Paul Michelson je navedel naslednje:

Negotovost romunskega državnega obstoja, v katero spričo tega, da so bili Romuni skozi vse 19. in 20. stoletje obkroženi s potencialno neprijaznimi silami, ni moč dvomiti. Zaradi takšne »usode« – kakor so jo imenovali nekateri sodobni zgodovinarji – se je porajal akuten občutek politične in kulturne negotovosti, katerega rezultat je to, kar danes označujejo kot »nacionalni kompleks identitete«. Zadnje čase se v javnosti pojavljajo retorična vprašanja, na primer: »Smo Romuni Evropejci ali nismo?« Cela legija znanstvenikov, ki so skušali najti pravičen odgovor, je v devetdesetih letih 20. stoletja zanetila moderno intelektualno debato o tem vprašanju.

Relativno pozen vstop romunske kulture in splošnega razvoja v glavni tok evropske modernizacije, in posledično tudi v splošno zavest in socialni spomin Evropejcev. Ko so romunski postromantični znanstveniki začeli priznavati, da obstaja znatna razlika med kulturnimi standardi Romunije in najbolj reprezentativnimi zahodnimi državami, so se začeli zavedati tudi učinka, ki ga je imel ta razkorak na podobo o Romunih vsepovsod po Evropi. Razširjeno mnenje, po katerem naj bi romunska kultura morala dohiteti zahodno kulturo, je zadalo občutku globoke negotovosti še zadnji udarec. Tako se je kompleks politične zakonitosti še potenciral s kompleksom kulturne zakonitosti.

Ekstremna intelektualizacija romunske politike je tesno povezana s prej omenjenimi pojavi. Proces kulturne modernizacije je s seboj prinesel pomanjkljivosti, zaradi katerih so intelektualci ocenili kulturne vplive z zahoda ali pa prilagajanje zahodnim kulturnim standardom ali nevarno za takoimenovano »narodno duhovno jedro« ali pa nujno potrebno za domnevno neevropsko romunsko kulturo. Kmalu potem, ko je romunska kultura postala tarča napadov ostrih kritikov, se je spor z območja pojmov razširil v politične sfere. Že več kot sto let parlamentarizma se politiko na splošno obravnava v povezavi z glavnimi smernicami v kulturi.

Popolna politična vpletenost romunskih intelektualcev. Intelektualci so se zmeraj sklicevali na zgodovino kot na najvišji dokaz svojih trditev. Po letu 1848 je sklicevanje na zgodovino postalo retorično orožje in stereotip v obnašanju. Če so hoteli okrepiti svoje argumente, so se morali zateči k zgodovinskim mitom. Vse oblike nacionalizma (v obdobju med obema vojnama, pa tudi med komunistično vladavino) pa so še krepile rast teh mitov.

Kulturni šok, ki je posledica nagle in nedokončane modernizacije, in intelektualizacije romunske politike, sta poleg drugih vprašanj o kulturi še zmeraj aktualna. Glede dogodkov po letu 1948 pa naslednje: komunistični režim je nadaljeval s temeljito politizacijo nacionalne zgodovine in historiografije, rezultat tega pa je bila skoraj popolnoma drugačna verzija preteklosti. Naj povzamem z besedami profesorja Deletanta: »Komunistična manipulacija preteklosti je tako očitno vplivala na romunsko historiografijo, da so mladi Romuni v nevar-

¹⁰ Splošno analizo vloge, ki jo je odigrala romunska inteligenca, boste našli v delu Katherine Verdery, *National Ideology Under Socialism. Identity and Cultural Politics in Ceausescu's Romania*, Berkely, CA 1991.

nosti, da ne bodo vedeli popolnoma nič o zgodovinski podlagi svoje nacionalne identitete«. Michelson je mnenja, da ni izginilo nič od tistega, zaradi česar so romunski zgodovinski miti sploh preživeli. Prav nasprotno, zaradi tega, ker jih izrabljajo v razpravah o kulturi ali politiki, se je njihovo število samo še povečalo.

Zaradi tega se nagibljem k temu, da zgodovinske mite pojmem kot nekaj stalnega. Dejanski položaj romunske historiografije še bolj potrjuje moj skepticizem. Soočiti se mora s težavno situacijo, vendar pa ta ne sme odvrniti znanstvenikov od tega, da bi se lotevali osnovnih historiografskih nalog le zato, da bi preprečili širjenje zgodovinskih mitov.

Kot je leta 1990 pokazal Frederick Kellogg,¹¹ kljub obilju odličnih in zaokroženih nacionalnih zgodovinskih del (na primer tisto od Iorge ali C.C. Giurescuja) ne obstaja »srednja raziskava o Romunih od najstarejšega obdobja do sedanjosti«. Zastarela Zgodovina Romunije, napisana med leti 1960 in 1964, je kristalno jasen opis kolosalnega historiografskega poloma, ki je nastal kot posledica trdnega in togega marksističnega videnja preteklosti.

Še zmeraj manjkajo najraznovrstnejši pripomočki za reference, zaradi česar je pisanje nacionalne sinteze o romunski zgodovini nemogoče. Potrebno bo še oblikovati ali pa nadaljevati serije dokumentarnih zbirk, posodobljenih kritičnih izdaj virov iz srednjega veka in iz začetka novejšee dobe, kaj šele sezname knjig in člankov, ki so bili objavljeni v zadnjih desetletjih. Pomanjkanje finančnih sredstev opravičuje dejstvo, da te temeljne metodološke naloge še niso bile opravljene.

Mnogo regionalnih in nacionalnih vidikov romunske sodobne zgodovine – iz katere izvira večina zgodovinskih mitov – si zasluži natančnejše raziskave. Lahko si le želimo temeljit in svež pogled na institucionalno zgodovino (sodobni birokratični sistem, komunikacije, bančništvo, administrativne službe, itd.), vključno s formalnimi in neformalnimi različicami socialnih institucij. Na voljo je le malo tega, in to, kar je na voljo, je zelo zastarelo ali pa boleče marksistično naravnano. Ponovno pretresanje sodobne družbene zgodovine je prav tako pomembno; zgodovina družbenih in političnih kategorij, zgodovina mest in podeželja, zgodovina socialnega obrobja in centrov, ali pa demografska zgodovina so teme, ki bi jih morali romunski zgodovinarji še preučiti, preden bodo oblikovala kompleksno sintezo. Čeprav je bila zgodovina kmetov in delavcev v preteklih petdesetih letih v ospredju pozornosti, bo njihovo vlogo v razvoju moderne Romunije še potrebno preučiti. To pa zato, ker so zgodovinarji v preteklosti ali postavljali napačna vprašanja ali pa so, potem ko so že imeli ideološko pravilne odgovore, morali vprašanja preprosto poiskati. Paul Michelson je to označil kot »...vse prepogosto potrebo, da vsilijo kmete v procusteansko posteljo marksistične analize«.

Zgodovinski miti zgodovinarjem preprečujejo, da bi se lotili nepristranskih študij o obsegu in stopnji zunanjih vplivov na sodobni razvoj Romunije. Dokler (po mnenju Fr. Kellogga) prevladuje »težnja romunskih zgodovinarjev, da se osredotočajo v glavnem na izjemne dosežke Romunov in da omenjajo tujce le mimogrede ali pa kot izziv romunski kontinuiteti in etnični enotnosti«, pač ni upanja, da bi doživeli preporod zgodovinskega pisanja. Originalne raziskave o romunski intelektualni in kulturni zgodovini in o odnosih med kulturo in moderno politiko bi bile zato zelo koristne. Socialna zgodovina in kulturna zgodovina sta tesno povezani s preučevanjem kolektivne zavesti – vse od analize takoimenovanega »esprit publique« do odnosa do proke, seksa in otrok.

Ena od oblik, s katerimi »nacionalni kompleks identitete« posega na območje historiografije, je pomanjkanje tehtnih regionalnih zgodovinskih obravnav. Da bi se izognili federalizmu, so bile sinteze o Moldaviji ali o Vlahiji iz obdobja poznega srednjega veka ali sodob-

¹¹ Frederick Kellogg, *A History of Romanian Historical Writing*, Bakersfield, CA 1990, str. 106 in naprej.

nega časa izpuščene iz knjig. Zaradi istega kompleksa se je zavlekla točna ocena vloge, ki so jo imele etnične in kulturne manjšine v bližnji preteklosti romunskih kneževin in v zadnjem obdobju moderne romunske države. Zgodovinarje bi polno zaposlilo tudi preučevanje kompleksnih in nepristranskih biografij srednjeveških in sodobnih osebnosti v romunski politiki in kulturi.

Interdisciplinarne raziskovalne metode bodo tako pomagale znanstvenikom, da bodo razkrili še več kulturnih korenin, ki jih imajo zgodovinski miti, in tako poskrbeli za njihovo pravilno razumevanje. Pravzaprav bi se morala celotna metodologija romunskih zgodovinskih raziskav podvreči bistvenim strukturalnim spremembam. Če pa si bodo raziskovalci prizadevali le za tem, da bi izkopalni dejstva, pri tem pa pozabljali na njihov pomen in se ne ozirali na metodologijo in rezultate raziskav ostalih družboslovnih ved, bo posodabljanje bolehnih historiografije ostalo le sen. Interdisciplinarne raziskave utegnejo spremeniti enolično in dolgočasno pokrajino zgodovinskega razmišljanja v živahno in veljavno pojmovanje preteklosti. Rehabilitacija »črnih stoletij« (17., 18. in prva polovica 19. stoletja) se bi morala nadaljevati z opustitvijo nazadnjaške dvojnosti, ki je v primerjalni zgodovini prevladovala, in to dvojnost nadomestiti z novimi tehnološkimi in metodološkimi koncepti. V tej luči bi definicije in koncepti zaslužili in tudi potrebovali posebno pozornost. »*Historiografska megla*«, kot je Michelson imenoval zdajšnje stanje konceptov v romunski historiografiji, je posledica pomanjkanja povezav z nedavnimi dosežki v filozofiji zgodovine, pa tudi pomanjkanja konceptualne prožnosti zaradi prevelikega spoštovanja marksističnega konceptualnega sistema.

To je le del tega, s čimer se bodo morali soočiti in za kar se bodo morali zavzemati zgodovinarji, ko se bodo spopadali s simbolično močjo historičnih mitov in se trudili za verodostojne raziskave v meglo ovite preteklosti. Prav ta »megla« je namreč plod zgodovinskih mitov od konca 19. stoletja do danes. Zato se sprašujem, ali se bo romunska historiografija sposobna otresti zgodovinskih mitov, ne glede na to, kako boleč utegne biti ta proces, ali pa bodo miti preživeli sedanjo modernizacijo in si zagotovili varno kulturno prihodnost. Na vprašanje iz naslova tega prispevka lahko ponudim le nedoločen odgovor.

Prevedla Nives Sulič

S u m m a r y

The fate of Romanians' Contemporary Historical Myths. Do they Have a Future?

Mihai - Razvan Ungureanu

The author maintains that despite their »amazing« number, Romanian historical myths have not yet been subjected to a thorough professional analysis after the downfall of communism. Originating in the 19th century, the majority of these myths, still contained in Romanian popular books on history and in school books, is based on romantic notions about the Romanian past. During the communist regime these myths were somewhat modified in order to suit the totalitarian ideology, and were used as persuasive »arguments« by the political elite. While Romanian historians have not yet undertaken the task of analyzing these myths in detail, Anglo-Saxon and German authors such as K.P. Beer, M. Stoy, or S. Fischer-Galati have already done some research on the subject.

According to the author one of such mythical narratives is the thesis about wicked neighbors who are said to be one of the principal culprits for Romanian backwardness. Romanian historians often equate Romanian national development with a »merciless movement for a nationally unified country.« Even those Romanian historians working in the most recent (communist) period projected modern national

notions far into the past, equating »nationalism to national awareness,« while at the same time discovering national heroes and fighters for the national liberation in different personalities from the past.

Another »obstinate obsession« of Romanian historiographers refers to the so-called process of national enlightenment or awakening. Since politicians and historians living in the period of romanticism and postromanticism started to treat the 1848 revolution as the beginning of modern Romanian national development, Romanian historiography increasingly interpreted history as a continuous succession of revolutions. Communists embraced this myth about the Romanian revolutionary orientation with open arms, deftly incorporating it into their own ideological vision of the Romanian past.

At the end of his paper, the author analyzes why these Romanian myths managed to survive into the present. Some of the reasons may be the insecurity of the Romanian state development, a relatively late incorporation of Romania into the European stream of modernization, but also the way of thinking and behavior of the Romanian intelligentsia that perceived a strong threat in Western influences.

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

je med drugim izdala:

27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, Ljubljana 1994 : zbornik. – Ljubljana, 1994. – 1.000 SIT

Sosed v ogledalu soseda od 1848 do danes : 1. zasedanje slovensko-avstrijske zgodovinske komisije, Bled 1993. – Ljubljana 1995. – 1.500 SIT

Slovenija v letu 1945 : zbornik referatov. – Ljubljana 1996. – 1.000 SIT

Življenje in delo Josipa Žontarja : ob stoletnici rojstva. – Ljubljana, Kranj 1996. – 500 SIT

Razvoj turizma v Sloveniji : zbornik referatov z 28. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Bled 1996. – Ljubljana 1996. – 1.500 SIT

Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti : mednarodni znanstveni simpozij, Maribor 1998. Ljubljana 1998. – 2.000 SIT

Množične smrti na Slovenskem : zbornik referatov z 29. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Izola 1998. – Ljubljana 1999. – 2.000 SIT

Temeljne prelomnice preteklih tisočletij : zbornik referatov s 30. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Rogla 2000. – Ljubljana 2001. – 2000 SIT

Za zainteresirani lahko kupijo knjige na sedežu ZZDS v Ljubljani, Aškerčeva 2 (tel. 01/241-1200). Člani ZZDS imajo 25 odstotni popust, študentje pa 50 odstotni popust.